
Соціальна філософія

УДК 351.001

Семенюк Н.

Кандидат філософських наук, доцент (м. Хмельницький)

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ГЕНЕЗИСУ В УКРАЇНІ

Український шлях до інформаційного суспільства визначається її сучасними політичними, соціально-економічними і соціально-культурними особливостями.

Ключові поняття: *інформаційне суспільство, інформація, інтеграція.*

Концепція інформаційного суспільства визначає головним фактором розвитку суспільства виробництво і використання науково-технічної та іншої інформації. Концепція інформаційного суспільства є різновидом теорії постіндустріального суспільства, засновниками якої були З. Бжезинський, О. Белл, О. Тоффлер. Основу теорії інформаційного суспільства заклали Д. Белл, Т. Стоуньєр, А. Турен, У. Дайзард, Е. Тоффлер. Саме в їхніх фундаментальних працях 1970–1980-х років було окреслено основні риси цього суспільства [1, с. 62].

При розгляді розвитку суспільства як «зміну ступенів», послідовники теорії інформаційного суспільства пов'язують його становлення з домінуванням «четвертого», інформаційного сектору економіки, який йде після сільського господарства, промисловості та економікою послуг. При цьому стверджується, що капітал і праця, які є основою індустріального суспільства, поступаються місцем інформації та знанню у сучасному суспільстві. Революціонізуючі дії інформаційної технології приводить до того, що в інформаційному суспільстві класи змінюються соціально недиференційованими «інформаційними спільнотами». При визначенні поняття «інформаційного суспільства», на думку Турена, найважливі-

шим моментом є те, що робиться акцент на нові економічні стосунки, на особливу важливість перетворень інвестиційної та керівничої політики під час телекомунікаційно-інформаційної революції.

Інформаційне суспільство — це цивілізація, яка базується на нематеріальній субстанції, яке умовно слід назвати інформацією. Остання властивість особливо важлива для розуміння суті нового суспільства, оскільки інформація формує матеріальне середовище життя людини та виступає у ролі нових технологій, комп'ютерних програм тощо [2, с. 7–8].

У 1970-і роки доктрина постіндустріального (інформаційного) суспільства стала однією з панівних у західній соціології. Термін «інформаційне суспільство», введений в науковий обіг на початку 1960-х, фіксує одну з найважливіших характеристик суспільства, об'єднаного єдиною інформаційною мережею. Розвиток інформаційних технологій у 1980-і, а особливо в 1990-і роки, почав визначати економічний потенціал будь-якої держави.

У сучасному світі знання й інформація породжують нові знання, їхні обсяги і вплив на продуктивний розвиток суспільства зростають у часі подібно сніжному кому. Цей виклик жадає від людства нових способів і засобів поширення і використання глобальних знань з метою подальшого прогресу, що і є головною властивістю суспільства знань і інформації. Пошук нової парадигми влаштування світу, що вимагає глобалізації знань і наукових досягнень, і став передумовою виникнення нової фази розвитку людства, пов'язаної з появою інформаційного суспільства і його найбільш розвиненої форми — суспільства знань.

В епоху інформаційного суспільства людство одержує могутній інструмент для об'єднання зусиль з метою одержання нових знань, спрямованих на рішення своїх глобальних проблем, економічного зростання і підвищення життєвого рівня населення. Становлення і розвиток інформаційного суспільства є характерною рисою ХХІ століття. Саме в інформаційному суспільстві активно розвиваються інформаційні і комунікаційні технології, створюються умови для ефективного використання знань в рішенні найважливіших завдань управління суспільством і демократизації суспільного життя. Світова спільнота, ставши на шлях постіндустріальної цивілізації становлення і розвитку інформаційного суспільства, формує різні шляхи його побудови [3, с. 12].

Характерними рисами і ознаками інформаційного суспільства є:

— формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору країни, як частини світового інформаційного простору, повноправна участь України в процесах інформаційної і економічної інтеграції регіонів, країн і народів;

— становлення і в подальшому домінування в різних сферах перспективних інформаційних технологій, засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій;

— створення і розвиток ринку інформації і знань як факторів виробництва на додаток до ринків природних ресурсів, праці і капіталу, перехід інформаційних ресурсів суспільства в реальні ресурси соціально-економічного розвитку, фактичне задоволення потреб суспільства в інформаційних продуктах і послугах;

— зростання ролі інформаційно-комунікаційної інфраструктури в системі суспільного виробництва;

— підвищення рівня освіти, науково-технічного і культурного розвитку за рахунок розширення можливостей систем інформаційного обміну на міжнародному, національному і регіональному рівнях і, відповідно, підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик послуг праці;

— створення ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне одержання, поширення і використання інформації як найважливішої умови демократичного розвитку.

Інформаційне суспільство вносить істотні якісні зміни і в методологію сучасної освіти: знання формують основу для реалізації потреб освіти і складають один з найважливіших виробничих чинників. В інформаційному суспільстві економіка країни зазнає зміни і трансформується в економіку, засновану на інформації і знаннях, інтелектуальних інформаційних технологіях, і підтримується всесторонньо розвинутою людиною. Ці тенденції в економіці вимагають нових видів освіти, етичної компетентності і інфраструктури, що підтримує процес постійного вдосконалення знань і умінь.

Термін «інформаційне суспільство» було прийнято використовувати щодо нової світової спільноти, яка базується на інформації. Загальноприйнятого визначення — що таке інформаційне суспільство — ще немає, хоча в розумінні кола проблем, які воно охоплює і які мають бути вирішені при цьому, є істотні просування. Приведемо нижче деякі найпоширеніші визначення даного поняття.

Інформаційне суспільство — ступінь в розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням частки інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх соціальних і особових потреб в інформаційних продуктах і послугах.

В інформатизації суспільства є й негативні сторони:

— головна з них — втручання в приватне життя (не санкціонована електронна пошта, реклама, віруси);

— інформаційна криза — другий приклад негативного явища, пов'язаного з інформатизацією суспільства;

— відірваність тих, хто занадто захоплюється інформаційними технологіями, від реального життя [4, с. 321–325].

Визначення поняття «інформаційне суспільство» є доволі дискусійним в наукових колах. Як правило науковці намагаються окреслити основні, фундаментальні ознаки такого суспільства. Здебільшого, суспільство вважається інформаційним, якщо:

1. Будь-хто, будь-де й у будь-який час можуть одержати за відповідну плату чи безкоштовно на основі автоматизованого доступу і систем зв'язку будь-яку інформацію і знання, необхідні для їхньої життєдіяльності і рішення особистих і соціально значущих задач.

2. У суспільстві виробляється, функціонує і доступна будь-якому індивіду, групі чи організації сучасна інформаційна технологія.

3. Існують розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів у обсязі, необхідному для підтримки науково-технологічного й соціально-історичного прогресу, що постійно прискорюється.

4. Відбувається процес прискореної автоматизації й роботизації всіх сфер і галузей виробництва та керування.

5. Здійснюються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких є розширення сфери інформаційної діяльності та послуг.

В. М. Врижко, ОМ. Гальченко, В. С. Цимбалюк визначають інформаційне суспільство як:

1. Суспільство, в якому більшість працівників займаються створенням, зібранням, відображенням, реєстрацією, накопиченням,

збереженням і поширенням інформації, особливо її найвищої форми — знань;

2. Суспільство, в якому діяльність людей ґрунтується на використанні послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку.

Становлення інформаційного суспільства має об'єктивний характер, хоча значної актуальності надається питанню державного управління цим процесом [5, с. 6].

Юдін О. К. та Богуш В. М. зазначають про необхідність розроблення програми входження в інформаційне суспільство, під якою розуміють план діяльності держави з реалізації Концепції національної інформаційної політики, спрямованої на вирішення завдань формування інформаційної сфери, які забезпечують:

- розвиток засобів масової інформації;
- формування інформаційних ресурсів;
- надання інформаційних послуг;
- підготовку інформаційних продуктів;
- прийняття термінових заходів, спрямованих на створення єдиного інформаційного простору держави і його інтеграції в світовий інформаційний простір;
- встановлення жорсткого контролю за державними системами зв'язку та телекомунікацій.

Програма повинна передбачати розгляд таких напрямків:

- формування і розвиток інформаційної інфраструктури держави;
- реалізація права на інформацію в інформаційних мережах;
- захист особистості, суспільства, держави від неякісної, фальшивої інформації і дезінформації;
- захист інтелектуальної власності в інформаційних мережах;
- захист інформації, в тому числі персональних даних, даних в інформаційних мережах;
- застосування можливостей інформаційних технологій для розвитку нових форм трудової діяльності, освіти та виховання;
- захист прав споживачів та розвиток конкуренції в мережах;
- міжнародне співробітництво з проблем створення глобального інформаційного суспільства;
- координація робіт з реалізації програми.

У 1993 р. сутність інформаційного суспільства була розкрита Комісією ЄС: «Інформаційне суспільство — це суспільство, в якому

діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку».

На думку Європейської Комісії, інформаційним суспільством слід вважати:

— суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій;

— суспільство знання, тобто суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню працювати з нею;

— глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не буде мати ні часових, ні просторових, ні політичних меж; яке, з одного боку, сприятиме взаємопроникненню культур, а з іншого — відкриватиме кожному співтовариству нові можливості для самоідентифікації.

Одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя [6].

Орієнтація України на створення інформаційного суспільства й інтеграцію до європейського інформаційного суспільства вперше була передбачена Стратегією інтеграції України до ЄС (розділ 13), вперше ухваленою у 1998 р. Цей документ вимагав дотримання Україною нових вимог ЄС до сфери інформаційної політики та інформаційної безпеки.

Уже тоді було зрозуміло, що Українська держава не увійде до світового та європейського інформаційного простору на рівноправній основі без інтенсивного запровадження в усі сфери життя ІКТ, істотної перебудови системи державної інформаційної політики, необхідності зміцнювати прямі й зворотні зв'язки між владними структурами та суспільством, вирішення проблем ефективного розвитку національної інформаційної інфраструктури, створення інформаційно-аналітичних систем органів державної влади, прискорення процесів модернізації матеріально-технічної бази, надійного захисту інформаційних ресурсів.

Нині сфери ІКТ та розвитку інформаційного суспільства регулюються такими базовими законами України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації»; «Про Національну програму інформатизації»;

«Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007–2015 роки» [7] «Про електронні документи та електронний документообіг»; «Про електронний цифровий підпис»; «Про захист персональних даних» (уводиться в дію з 01.01.2011 р.) [3, с. 9–10].

Існує два шляхи створення інформаційного суспільства в Україні.

Перший варіант — повторення того шляху, який вже пройдений чи проходиться іншими країнами, в основному європейськими. Він потребує значних капіталовкладень, достатньо короткий по часу (не більш 7–10 років до виходу на середньоєвропейський рівень інформатизації при умові 2–3% темпу економічного росту). Швидкість руху по такому варіанту буде забезпечуватися виділеними засобами (не менше 5–7% ВВП). Крім того, це шлях буде вимагати істотної зміни українського менталітету і переорієнтації суспільної свідомості на цілі, пріоритети і напрямки розвитку, властиві американському чи європейському образу життя.

Другий варіант — це знаходження шляху, орієнтованого на чисто вітчизняні критерії і характеристики якості життя, соціокультурні особливості, що потребують мінімальних капіталовкладень зі сторони держави в певних соціо-економічних умовах. Цей шлях нетрадиційний, не апробований, який потребує хоча б мінімальних темпів економічного зростання, політичної стабільності і політичної волі, виконавчої і законодавчої влади, яка поставив перед суспільством задачу переходу до інформаційного суспільства як задачу високого пріоритету. Для реалізації першого шляху необхідно отримати основні об'єми інвестицій із зарубіжних джерел чи вітчизняних комерційних структур і населення.

Обидва варіанти не реальні сьогодні і в недалекому майбутньому ніхто такі фінанси не дасть, так як впевненості у їх поверненні у зарубіжних кредиторів немає, та й «вирощувати» за власні гроші конкурента ніхто не буде. Отримати засоби від власних комерційних структур і населення у найближчі роки не уявляється можливим, так як для цього необхідні істотно високий рівень розвитку цих структур, помітне оживлення ринкових перетворень і підвищення кості життя населення. Отже, для нас можливий тільки другий шлях [4, с. 324–327].

Основою українського шляху повинні бути наступні три стратегії розвитку інформаційного суспільства:

— інформатизація всієї системи загальної і спеціальної освіти — від дитячого садочка до закінчення вищої школи і наступних форм підготовки і перепідготовки спеціалістів;

— підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як важливішої характеристики людського потенціалу;

— формування і розвиток індустрії інформаційних і комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача; забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідає українським культурно-історичним традиціям, у тому числі організація сильного україномовного сектора в Інтернеті [2, с. 9–10].

Основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні визначають:

1) формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій;

2) всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від зарубіжних виробників;

3) забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів;

4) збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ;

5) створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України;

6) надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;

7) створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства;

8) забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері;

9) розробку та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему

державних статистичних спостережень з узгодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним їх оприлюдненням.

Український шлях до інформаційного суспільства визначається, як і для інших держав, її сьгоднішніми політичними, соціально-економічними і соціально-культурними особливостями.

До таких особливостей варто віднести:

нестабільність політичного й економічного становища в країні, що не дозволяє державі швидко й ефективно вирішувати економічні й організаційні проблеми забезпечення переходу до інформаційного суспільства, розрахованого на тривалу перспективу;

економічні умови, характерні для перехідної економіки України: відсутність вільних інвестицій для фінансування програм і проектів, що реалізують стратегію переходу до інформаційного суспільства;

ріст інформаційних потреб населення і суспільства в цілому в суспільне значимій політичній, економічній і соціальній інформації, у тому числі такої, що породжується державними і недержавними організаціями;

недостатньо високий (порівняно з розвинутими країнами) рівень розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури і промислового виробництва інформаційних засобів, продуктів і послуг, відсутність у держави засобів для їхньої модернізації і розширення;

динамічний розвиток українського ринку інформаційних і телекомунікаційних засобів, технологій, продуктів і послуг;

гранично високий рівень монополізації засобів масової інформації, слабка підконтрольність суспільству системи формування суспільної свідомості;

випереджальне, у порівнянні по темпах росту з розвинутими країнами, створення різних систем зв'язку — каналів передачі інформації, комутаційних комплексів, засобів зв'язку і т. п. — та індустрії надання інформаційних послуг;

наявність, в основному, високого наукового, освітнього і культурного потенціалу, створеного ще у СРСР і збереженого в Україні [4, с. 345].

Список використаних джерел:

1. Проскуріна О. Політико-правові аспекти розвитку інформаційного суспільства в Україні / О. Проскуріна // Політичний менеджмент. — 2006. — № 3. — С. 62–68.

2. Пожуєв В. І. Особливості переходу України до інформаційного суспільства / В. І. Пожуєв // Гуманітарний вісник ЗДІА. — 2012. — № 50. — С. 5–20.
3. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов. — К.: НІСД. — 2010. — 64 с.
4. Кудрявцева С. П. Міжнародна інформація: Навч. посібник / С. П. Кудрявцева, В. В. Колос. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. — 400 с.
5. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: Автореф. дис. ... кандидат політичних наук / А. В. Колодюк / Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2005. — 12 с.
6. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — ст. 102
7. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — ст. 102.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013 р.

Семенюк Н. Специфика развития информационного общества и особенности его генезиса в Украине

Украинский путь к информационному обществу определяется ее современной политической, социально-экономическими и социально-культурными особенностями.

Ключевые понятия: *информационное общество, информация, интеграция.*

Semeniuk N. Specificity of development of information society and features of its genesis in Ukraine

At the same time Ukrainian way to the information society is defined by its modern political, socio-economic and socio-cultural features.

Keywords: *information society, information, integration.*